

Η ΚΕΦΑΛΗ ΤΗΣ ΤΕΓΕΑΣ

Βταν εὑρέθηκε στὴν Τεγέα, τὸ Νοέμβρη τοῦ 1900, τὸ θαυμαστὸ κεφάλι, δὲν ἦταν μόνος ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος, ποὺ ἐδοκίμαζε μεγάλη συγκίνηση. Ἄλλη τόση συγκίνηση καὶ χαρὰ, ὅσο ἀφώτιστοι καὶ ἂν ἦταν, αἰσθάνθηκαν καὶ οἱ ἀπλοῖκοι ἐργάτες τῆς ἀνασκαφῆς. Καὶ ἄλλοτε εὑρισκαν λογιῆς λογιῆς κομμάτια ἀγάλματα, χέρια, πόδια, κορμιά, μὰ τώρα τὸ εὑρημὰ τους ἦταν ἀνεπάντεχο, ἓνα κεφάλι, ὀλάκερο, πεντάμορφο!

— Ἐτοῦτο ποὺ βρέθηκε σήμερα, βρὲ παιδιὰ, εἶναι θᾶμα διηγόταν τὸ βράδυ στὸ μαγαζὶ ὁ Θανάσης, ὁ Μοραΐτης, ἀπὸ τοὺς προεστοὺς στὸ Πιαλῆ καὶ ψάλτης στὴν ἐκκλησία. Εἶναι μιὰ γυναῖκα, ἓνα κορίτσι ὡς καμιὰ εἰκοσιπενταριά χρονῶν, ποὺ λές, ἔ! τώρα θὰ σοῦ μιλήσῃ. Τὰ μαλλιά της σγουρὰ καὶ καλοχτενισμένα, δεμένα πίσω σένα φιόγγο μὲ κορδέλες. Οὐλα τὰ σημάδια, μάτια, φρύδια, στόμα, σιταρένια. Τί τὰ θέλεις; Τέτοια ὁμορφάδα δὲν ξαναγίνεται. Ὁ κακομοίρης ὁ Μαντέλης¹ τὸ γύριζε ἀποδᾶ, τὸ χάιδευε ἀποκεῖ ἴσιαμε ποὺ σκοτιδίασε. Ὅρὲ τί μανία μὲ τοῦτα τὰ ἀρχαῖα! Θυμᾶμαι τὸν ἀρχαιολόγο, ποὺ καθόταν στοῦ Γκέζιου, τὸ Βίχτορα. Ἀνοίγοντας τὸ πηγάδι εὑρῆκα νιὰ πλάκα μὲ γράμματα — τὴν ἔχουν τώρα στὸ Μουσεῖο — καὶ τοῦ τὴν ἔδειξα. Σὰν τὴν ἐκαθάρισε καλὰ καλὰ, κάνει γιούρια, μωρὲ μάτια μου, καὶ τὴν ἀνασπίαστηκε σὰν νὰ ἦταν εἰκόνα. Δὲν ξέρω σὰν τί ἀξία νὰ εἶχαν τὰ γράμματα αὐτά, ἀλλὰ τοῦτο τὸ σημε-

¹ Μαντέλης εἶναι ὁ G. Mendel, ἑταῖρος τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς, ποὺ ἔκαμε τὴν ἀνασκαφὴ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς στὴν Τεγέα, καὶ Βίχτορας εἶναι ὁ Victor Berard, ὁ γνωστὸς ἀρχαιολόγος καὶ πολιτικός.

ρινό είναι ζωντανό πρᾶμα. Σίγουρα θὰ μᾶς μεγαλώσῃ τὸ Μουσεῖο, ἂν δὲν μᾶς τὸ πάρουν στὴν Ἀθήνα.

— Ποιὸς τὸ λέει; θὰ σηκωθῆ ὄυλη ἢ Τεγέα στὸ πόδι! εἶπαν μὲ ἀναβρασμὸ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς νέους.

Ἔτσι πολὺ ἔνωρις τὸ κεφάλι αὐτὸ πῆρε ἓνα ὄνομα καὶ μιὰ φήμη ἐντελῶς ἐξαιρετικὴ. Μικροί, μεγάλοι, μορφωμένοι ἢ ἀπλοῖκοι ἐπισκέπτες ἀναζητοῦσαν ὅλοι στὸ Πιαλῆ τῆς Τεγέας τὴν ὠραία κεφαλὴ καὶ δὲν εἶχαν μάτια γιὰ τόσα ἄλλα σπουδαῖα κομμάτια, πού ἐτοποθετήθηκαν, ὅπως τοὺς ἄξιζε, στὸ νέο, ἀρκετὰ εὐρύχωρο κτίριο. Τόσο ἐσκίασε ὅλα καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν ἐξαιρετο κορμὸ τῆς Ἀταλάντης. Γιατὶ ἀντίθετα μὲ τοὺς παλαιούς οἱ νεώτεροι πολὺ λίγη σημασία δίδομε στὸ ἄλλο σῶμα καὶ σὰν διανοητικώτεροι δείχνομε ἐν γένει προτίμησιν στὸ κεφάλι, ὄχι τόσο ὡς πλαστικὴ μορφή, ἀλλὰ ὡς ἔδρα τῆς σκέψεως.

Δυστυχῶς ἡ μεγάλη αὐτὴ δημοτικότητά τῆς κεφαλῆς, πού μποροῦσε ὅπωςδήποτε νὰ χρησιμεύσῃ, ἔγινεν ἡ κυρία αἰτία μιᾶς περιπέτειας, ἀρκετὰ λυπηρῆς καὶ δραματικῆς. Χυδαῖοι μικράνθρωποι, φανταζόμενοι ἑκατομμύρια, ἐσκέφτηκαν νὰ κλέψουν τὸ ἄγαλμα καὶ τὸ πέτυχαν μιὰ νύχτα τοῦ Δεκεμβροῦ, στὰ 1916. Ἄλλὰ καὶ πάλι, ὅπως γιὰ τὸν Τεγεατικὸν ἥρωα, τὸν Τήλεφο, βγήκε ἀληθινὸς ὁ ἀρχαῖος χρησμός: **ὁ τρώσας καὶ λάσεται.** Ἡ ἴδια ἡ δημοτικότητά του ἔγινεν ἡ κυρία αἰτία νὰ σωθῆ τὸ πολύτιμο κειμήλιο. Γιατὶ τὰ φανταστικὰ ἑκατομμύρια ἐξάλισαν τοὺς κλέφτες, τοὺς ἔπεισαν νὰ μὴ βιασθῶν νὰ τὸ πουλήσουν, ἕως ὅτου μὲ τὴν πίεσιν καὶ τὴν δεξιότητα τῶν ἀρχῶν νὰ ἀλληλοπροδοθῶν καὶ θέλοντας καὶ μὴ νὰ τὸ ξεθάψουν τὸ περασμένο καλοκαίρι, κρυμμένο σ' ἓνα χωριὸ τῆς Στυμφαλίας.

Ἡ χαρὰ τοῦ κόσμου ἦτον ζωερὴ καὶ εἰλικρινής. Ὅχι μόνον ξαναγύριζε στὸ φῶς ἓνα γνωστὸ ἀριστούργημα, ἀλλὰ καὶ ἐματαιώνετο ὀριστικὰ ὁ σκοπὸς μιᾶς κλοπῆς αἰσχρότατης. Ἡ περιπέτεια, πού εὐτυχῶς ἐτελείωσε τόσο καλά, εἶχε καὶ ἄλλα πολλὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα. Ἐν' ἀπ' αὐτά, ἴσως τὸ κυριώτερον, εἶναι, ὅτι τώρα μὲ τὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον, πού ἔχουν πολλοί, μποροῦμε νὰ ἐννοήσουμε πραγματικά,

τί θὰ εἶπῃ ἓνα πολὺ δυνατὸ ἔργο τῆς πλαστικῆς καὶ νὰ παρακολουθήσουμε, πῶς ἐργάστηκε ὁ καλλιτέχνης γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ θαῦμα αὐτὸ τῆς γυναικειᾶς εὐγένειας καὶ ὁμορφιάς.

Βέβαια τὸ θερμὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὁ πρῶτος ὄρος γιὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς ἓνα καλλιτέχνημα. Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ. Ἐνας ἀνυπόμονος μὲ ὅσον θέλεις ἐνθουσιασμὸ εἶναι ἐνδεχόμενον γρήγορα νὰ ἀπογοητευθῇ καὶ νὰ χάσῃ τὸ ὅλον. «Μὰ ἔτσι ἦταν καὶ προτοῦ τὴν κλέψουν;» μὲ ρώτησε λυπημένος ὁ συνοδός μου στὴν πρώτη ἐπίσκεψη ποὺ ἐκάμαμε τῆς κεφαλῆς μετὰ τὴ διάσωσή της. Ἐχρειάσθη γὰ ἀναπτύξω, ὅτι μπρὸς στὰ ἀρχαῖα ἔργα τῆς πλαστικῆς, βλαμμένα λίγο ἢ πολὺ ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τόσων χρόνων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀσκηθῇ κανεὶς ὁπωσδήποτε, ὥστε νὰ μὴ ἐνοχλῆται ἀπὸ κάθε τυχαία φθορὰ καὶ τίς πληγὲς τοῦ καιροῦ. Μετὰ τὴν ἀσκησὴ αὐτὴ εὐκόλως ξεσκεπάζεται στὸν ὑπομονητικὸ ἐρευνητὴ ἀκέραια ἡ ἀρχικὴ ὁμορφιά. Καὶ γενικὰ μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ προσπάθεια θὰ πάρῃ κανεὶς ἀσφαλέστερα τὸ δρόμο τοῦ καλλιτέχνη παρὰ μὲ τὴ βιαστικὴ, ἔστω καὶ πνευματώδη, σκέψη τῆς στιγμῆς.

Παρ' ὅλα αὐτὰ καὶ ὁ τρίτος τῆς συντροφιάς μας, ὁ δυσκολώτερος, ἐκηρύχθη ἀμέσως θαυμαστῆς τῆς πλούσιας κόμης. Σὰν πρὸ ὀλίγου νὰ ἔχουν χτενιστῇ τὰ ἀφθονα φουνιωτὰ μαλλιά δένονται πίσω σ' ἓναν φανταστικὰ ὠραῖον ἀναδεσμὸ. Ἐχουν ὅλη τὴν κοσμιότητα μιᾶς καλῆς ἐποχῆς χτενισιάς καὶ ὅμως πόση ἐλευθερία καὶ φυσικότητα τὰ διακρίνει! Ἡ χωρίστρα, λίγο στραβὰ καμωμένη, εἶναι ἄβαθη καὶ ἀμφίβολη στὴν πορεία της. Οἱ ταινίες ποὺ τὰ συγκρατοῦν μπαίνουν τόσο διακριτικὰ καὶ σβένουν σιγαλὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἀπαλὴ οὐσία τους. Πάνω ἀπὸ τὸ ψηλὸ μέτωπο τὰ βοστρυχάκια φυτρῶνουν σχεδὸν καθένα μὲ τὸ δικό του τρόπο καὶ ξετυλίγονται σύμφωνα στὴ διεύθυνση ἀλλὰ μὲ ἀπειρη ποικιλία. Στὴν ἀρχὴ εἶναι κοντὰ καὶ πυκνὰ τὰ κυματάκια ποὺ κάνουν, ἔπειτα γίνονται ἀραιότερα καὶ τέλος μετὰ τὸν ἀναδεσμὸ σχηματίζονται σὲ λίγα ἐξαίσια πέρατα λουλουδένια. Ἔτσι μὲ τὴν ἀπέραντη ἐλεύθερη κίνησις γίνεται τόσο ἔλα-

Εικ. 1.— 'Αγαλμάτιον τῆς Ὑγιῆας ἐξ Ἐπιδαύρου.

φρὸ καὶ ζωντανὸ τὸ μάρμαρο καὶ μὲ τὴν ἀδιόρατην πειθαρχίαν καὶ τὸν κρυμμένον σχηματισμὸν παίρνομε μίαν συνολικὴν ἐντύπωσιν μεγάλην καὶ ἀληθινήν.

Γοητευμένοι τώρα μὲ τὴν ἐξέταση τῆς θαυμασίας κόμης βλέπομε δυνατώτερα νὰ ἀκτινοβολῇ τὸ θεῖο πρόσωπο. Ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸν ἐκφραστικά. Καθαρὰ καὶ ἔντονα μᾶς μιλοῦν ὅλα γιὰ τὸν ἐσώτερο ψυχικὸν κόσμον τῆς εὐγενικῆς κόρης. Μία ἀνώτερη πνευματικὴ δεικνύει τὸ ψηλὸ, τριγωνικόν, ἐλαφρὸν κυματισμένον μέτωπον. Τὴν ἐλεύθερον καὶ δυνατὴν θέλησιν ἐκφράζουσιν τὰ μάτια μὲ τὴν σταθερὴν διεύθυνσιν, ὅπως τὴν ὀρίζουσιν ὄχι μόνον οἱ βολβοὶ καὶ τὰ καμαρωτὰ φρύδια, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταξὺ πέρα πέρα ἀνεπτυγμένη παράλληλη πτυχὴ. Τὴν εὐκηνισίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν εὐθυμίαν τῆς νεανικῆς ζωῆς ὑποδηλώνουσιν τὰ ἀνοιχτὰ πτερύγια τῆς μύτης καὶ πρὸ πάντων διαλαλοῦν τὰ χεῖλη μὲ τὴν γελαστὴν γύρω περιοχὴν τους. Τὸ οὐσιῶδες εἶναι, ὅτι ἡ δύναμις ὄλων τῶν χαρακτηριστικῶν πολλαπλασιάζεται μὲ τὴν ἀφιλονίκητην ἐνότητα πού ἔχουσιν. Ὅλα εἶναι ἐνωμένα σὲ λίγα ἐπίπεδα καὶ τὸ σύνολον. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «ἐλληνικὴν κατατομήν», πού κατορθώνεται δεξιότατα μὲ τὸν κυματισμὸν τοῦ μετώπου τὸ διπλόν, ἀπὸ τὸ ἄκρον τῆς μύτης καὶ κάτω ἐνώνονται ὅλα σὲ μιὰ ἐπιφάνειαν σχεδὸν κάθετην, γιὰτὶ λίγο ὑποχωρεῖ πρὸς τὰ πίσω τὸ κάτω σαγόνι. Τὸ σύνολον τέλος σχηματίζεται σ' ἓνα «ὄβελ» ἀπαράμιλλον μὲ τὰ δύο μεγάλα τόξα τοῦ περιγράμματος.

Ἀναφέραμε τὸ σύνολον τοῦ προσώπου. Ἀλλὰ τὸ σύνολον αὐτό, ὅπως ἡ κόμη, τὸ κρανίον, ὁ λαιμὸς, εἶναι μέρος τῆς κεφαλῆς, πού εἶναι πάλιν μέρος τοῦ ὅλου ἀγάλματος. Εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι κάθε λεπτομέρεια δὲν μπορεῖ νὰ πάρῃ ὀλόκληρον τὴν ἀξίαν τῆς παρὰ μόνον μέσα στὸ πλαίσιον τοῦ μεγαλύτερου καὶ τοῦ τελειωτικοῦ συνόλου. Πρέπει νὰ μὴν ξεχνῶμε, ὅτι μπροστὰ μας ἔχομε ἓνα σύντριμμα καὶ ὄχι ὀλόκληρον τὸ ἔργον. Μὲ τὴν φαντασίαν μας θὰ συμπληρώσωμε τὸ ὑπόλοιπον σῶμα, σύμφωνα περίπου μὲ τὸ ἀγαλμάτιον τῆς Ὑγιείας ἀπὸ τὴν Ἐπίδαυρον (εἰκ. 1) καὶ θὰ τοποθετήσωμε τὸ ἀγαλμα σὲ ἀνάλογον βᾶθρον. Θὰ εἶναι τότε ἓνα τοῦλάχιστον

μέτρο ὑψηλότερα τὸ κεφάλι ἀπὸ τὴν ὀριζοντία τῶν ματιῶν
 μας καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ πρέπει νὰ τὸ ἐξετάζουμε.
 Ἄλλοιῶς ἢ ἐντύπωσή μας θὰ εἶναι κατώτερη ἀπὸ κείνη,
 ποὺ θέλησε καὶ πέτυχε ὁ καλλιτέχνης. Τὴν ἀπόδειξη
 δίδουν οἱ ἀτελεῖς φωτογραφίες, ποὺ ἐδημοσιεύτηκαν ἕως
 τώρα μὲ τὸ ὑπερβολικὰ μακροῦλὸ πρόσωπο.¹ Τὸ ἴδιο συμ-

Εικ. 2.—Ἡ κεφαλὴ τῆς Τεγέας.
 (ἐκ δεξιῶν)

βαίνει μὲ τὰ μικρότερα μέρη, ἂν δὲν τὰ συσχετίσωμε μὲ
 τὴν ὅλη κεφαλὴ καὶ τὸ διατηρημένον μέρος τοῦ λαιμοῦ.
 Πρὸς τοῦτο θὰ σπουδάσωμε προσεχτικὰ τὴν κίνηση ἢ

¹ Παράδειγμα εἶναι ἡ φωτογραφία, ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν ἀρχὴ
 τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τοῦ 1925. Σημαντικὰ
 καλύτερες εἶναι οἱ φωτογραφίες μας ἐδῶ. Ἄλλὰ καὶ πάλι δὲν
 ἀποφύγαμε ἐντελῶς τὸ μακροῦλὸ πρόσωπο, γιὰτι ἄλλοιῶς, ἂν
 δηλαδὴ ἐτοποθετεῖτο ὁ φακὸς στὴ σωστὴ ἀπόσταση, οἱ εἰκόνες θὰ
 ἐγίνοντο πολὺ μικρές. Ρ. Κ.

καλύτερα τὴ σειρά τῶν κινήσεων, ποὺ χαρακτηρίζουν τὰ ὀργανικὰ αὐτὰ μέλη. Ὁ νόμος τῆς ἀντιθέσεως εἶναι τὸ κυριώτερο στίς κινήσεις αὐτές. Ἐνῶ ὁ λαίμῳ διευθύνεται δεξιὰ καὶ ὀρθώνεται πρὸς τὰ πίσω, τὸ κεφάλι στρέφεται ἀριστερὰ καὶ κλίνει λίγο πρὸς τὰ ἔμπρός. Στὴ γενικὴ στροφὴ τῆς κεφαλῆς ἀκολουθεῖ μία ἄλλη μερικὴ. Ἀπὸ τὸ

Εἰκ. 3.—Ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐγέας.
(ἐξ ἀριστερῶν)

στόμα κ' ἐπάνω γέρνει ἐλαφρὰ τὸ κεφάλι πρὸς τὰ ἀριστερὰ χωρὶς νὰ παρασύρῃ στὴν κίνησιν τὸ κάτω σαγόνι. Ἀποτελέσματα τῆς ἀντιθέσεως εἶναι, ὅτι τὸ ἄνω χεῖλος δεξιὰ γίνεται λίγο ψηλότερο, ὁ ἄξονας τοῦ σαγονιοῦ σχηματίζει ἀμβλεῖα γωνία μὲ τὸν ἄξονα τῆς μύτης καί, τὸ σπουδαιότερο, ἂν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς χωρίστου ὀξώμε μιὰ ματιὰ πρὸς τὸ μέσον τῆς μύτης, τοῦ στόματος καὶ τοῦ σαγονιοῦ, θὰ ἔχωμε τότε ἓνα ἄλλο τόξο, παράλληλο περίπου μὲ τὸ δεξιὸ περίγραμμα.

Ἐπιπλάσμα ἄλλ' ἀποτελεσματικὸ προστίθεται ἔτσι ἓνα τρίτο τόξο καὶ τονίζει τὴ στρογγυλότητα τοῦ προσώπου.

Ἀπὸ τὴ στροφή καὶ κλίση, ὥστε τὰ μάτια νὰ βλέπουν κάτω ἀριστερά, ἀκολουθεῖ, ὅτι ὁ θεατὴς ἔβλεπε μπροστά του ἀνεπτυγμένο περισσότερο τὸ ἀριστερὸ μέρος τῆς κεφαλῆς. Ἐτσι ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενο τῆς διαφορᾶς τῶν δύο μερῶν τοῦ προσώπου (εἰκ. 2 καὶ 3). Ἡ μύτη εἶναι μετατοπισμένη λίγο πρὸς τὰ ἀριστερά, ὥστε οἱ ἀποστάσεις μέχρι τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου αὐτιοῦ νὰ εἶναι ἄνισες, τὸ δὲ ἀριστερὸ πτερυγίον νὰ εἶναι αἰσθητὰ μεγαλύτερο. Ἡ χωρίστρα δὲν ἔγινε στὴ μέση καὶ γι' αὐτὸ τὰ μαλλιά τὰ χτενισμένα πρὸς τὰ πίσω κατὰ τὸν ἀριστερὸ κρόταφο εἶναι περισσότερο. Τὸ ἀριστερὸ μάτι εἶναι κατὰ 5 χιλιοστά μικρότερο τοῦ δεξιοῦ. Ὅλα δηλ. τὰ χαρακτηριστικὰ πρὸς τὰ δεξιὰ ἔγιναν μεγαλύτερα. Ἐξαίρεση μόνον κάνει τὸ μέρος ἀπὸ τὸ στόμα καὶ κάτω. Ἐπειδὴ, ὅπως εἶπαμε, τὸ κάτω σαγόνι δὲν παρακολουθεῖ τὴν κλίση, ἡ διαφορὰ ἐδῶ δὲν παρατηρεῖται. Ἀντιθέτως τὸ μικρότερο δεξιὸ μέρος βγαίνει αἰσθητὰ πρὸς τὰ ἔξω εἰς ὅλες τὶς λεπτομέρειες, μέτωπο, μάτι, παρεῖα, ὥστε νὰ μετριασθῇ ὅπωςδὴποτε ἡ ἀνισότης καὶ ἡ στρογγύλη ὠραία πρόσοψη νὰ μὴν μειωθῇ. Βέβαια στὴ φυσικὴ πραγματικότητα δὲν συμβαίνουν αὐτὲς οἱ ἀνωμαλίες. Ὅπως καὶ νὰ στραφῇ τὸ κεφάλι ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ θὰ μείνουν μὲ τὶς αὐτὲς διαστάσεις. Ἀλλὰ στὴν ψυχολογικὴ πραγματικότητα, τὴ μοναδικὴ σχεδὸν πραγματικότητα τῆς τέχνης, οἱ ἀνωμαλίες αὐτὲς ἔχουν τὴ θέση τους. Ὅταν θυμηθοῦμε, ὅτι σκοπὸς τοῦ καλλιτέχνη δὲν ἦτον νὰ ἀπολιθώσῃ μηχανικὰ μία ὠρισμένη κόρη σὲ ὠρισμένη στιγμή, ἀλλὰ νὰ εἰκονίσῃ πιστὰ καὶ δυνατὰ, ὅσες ἐντυπώσεις εἶχε στὸ νοῦ του, θὰ εὐρωμε εὐκόλα τὴν ἐξήγησιν.

Δὲν εἶναι λοιπὸν πολὺ ἀπλὴ ἡ ἐργασία τοῦ τεχνίτη. Τόσα πράγματα, τόσα ἀδιόρατα τεχνάσματα, καὶ ὅμως πούθενά δὲν φαίνεται καμία κούραση, καμία βία, κανένας δισταγμὸς. Εἶναι τόση ἡ ἐνότητα τῶν ἀπείρων λεπτομερειῶν καὶ τόση ἡ φρεσκάδα τῶν μορφῶν, ὥστε νὰ νομίζῃ κανεὶς, ὅτι σὲ λίγες μόνον ὥρες ὁ τεχνίτης τὰ κατῶρθωσε ὅλα αὐτά. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνος ποὺ διαθέτει λίγον καιρὸ στὴν ἐξέτασιν τοῦ ἔργου

ποτέ δὲν ὑποπεύει τὴν καταπληκτικὴ αὐτὴ μορφολογία, ἀλλ' ὅμως δέχεται, ἂν δὲν τοῦ λείπει ἡ σχετικὴ εὐαισθησία, ἐντύπωση δυνατὴ, πάντοτε νέα, καὶ ἀνεξάντλητη. Ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ θὰ ἐπιμείνη νὰ μελετήσῃ τὸ πλαστικὸ ἀριστουργημα, θὰ παρακολουθήσῃ μὲ ἀκένωτον ἐνθουσιασμό καὶ ἱκανοποίηση τὸν ἡρωϊκὸν ἀγῶνα τοῦ καλλιτέχνη καὶ τὴ μεγάλη νίκη ποὺ ἐπέτυχε. Μία κόρη θείας καλλονῆς, γεμάτη ἀγνότητα καὶ καλωσύνη. Ἀλήθεια, τέτοια ἔργα δὲν σημαίνουν ἀπλῶς εὐχάριστες περιεργες εἰκόνες, ἀλλ' ἀνύψωση καὶ ἐξυγένιση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ

